

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДАГИ
ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ ҚУРИЛИШИ АКАДЕМИЯСИ**

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК: ББК: 67.400.6

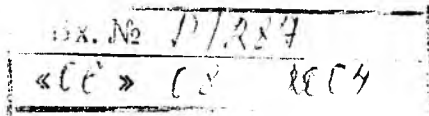
ЙЎЛДОШЕВ АЗИЗЖОН ЭРГАШ ЎҒЛИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ
ДЕПУТАТЛАРИ КЕНГАШЛАРИ ДОИМИЙ
КОМИССИЯЛАРИ: ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ
ВА ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
МУАММОЛАРИ**

12.00.02 – Давлат ҳуқуқи ва бошқарув; маъмурий ҳуқуқ;
молия ҳуқуқи

Юридик фанлар номзоди илмий даражасини
олиш учун ёзилган диссертациянинг

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

ТОШКЕНТ-2004

ЗЧС (С52) (043.3)

174

Диссертация Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат ва жамият қурилиши академиясининг «Давлат қурилиши
ва ҳуқуқ» кафедрасида бажарилган

Илмий раҳбар: Юридик фанлар доктори, профессор
Азизхўжаев Алишер Аббосович

Расмий оппонетлар: Юридик фанлар доктори, профессор
Бобоев Ҳалим Бобоевич

Юридик фанлар номзоди
Камалова Дилфуза Ходжиакбаровна

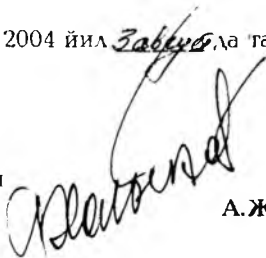
Етакчи ташкилот: Ўзбекистон Республикаси Адлия
вазирлиги. Республика юристлар
малакасини ошириш маркази

Ҳимоя Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат ва жамият қурилиши академияси қошидаги фан доктори
илмий даражасини олиш учун диссертациялар ҳимояси бўйича
Д.005.10.01 рақамли Бирлашган Иختисослашган Кенгашининг
2004 йил 10 сентябрда соат 14:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.
(Манзил: 700003, Тошкент шаҳри, Ўзбекистон шоҳ кўчаси, 45)

Диссертация билан Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси
кутубхонасида танишиш мумкин.

Диссертация автореферати 2004 йил 30 сентябрда тарқатилди.

Бирлашган Иختисослашган
Кенгаш котиби, соқ.ф.д.

А.Ж.Холбеков

I. Диссертациянинг умумий тавсифи

Диссертация мавзусининг долзарблиги доимий комиссияларнинг халқ депутатлари Кенгашлари вазифаларини амалга оширишдаги алоҳида ўрни билан белгиланади. Улар халқ депутатлари Кенгашлари фаолиятини мунтазам ва самарали ташкил этиши, фуқароларнинг ундаги иштирокини таъминлаши лозимлиги туфайли ижтимоий – иқтисодий ва сиёсий ҳаётда ҳамда Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлатнинг шаклланишида муҳим роль ўйнайдилар. Ислохотларнинг стратегик вазифалари ижроси, ҳудудлар салоҳиятидан тўла фойдаланиш, кундалик муаммоларни ҳал қилиш ва фуқаролар ташаббусини қўллаб – қувватлашда намоён бўлаётган сусткашлик комиссияларнинг ишини янада такомиллаштиришни тақозо этмоқда.

Мустақилликка эришилгандан бошлаб, Ўзбекистонда маҳаллий бошқарувни амалга ошириш билан боғлиқ масалалар кўплаб илмий тадқиқотларда ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, унинг Кенгаши ва қўмиталари томонидан тегишли норматив актларни тайёрлашда атрофлича таҳлил қилинди. Бироқ, уларда халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг фаолиятини ташкил этиш масалаларига етарли даражада аҳамият берилмаган. Холбуки, айнан доимий комиссиялар фаолиятининг таҳлили маҳаллий ҳокимият органлари вазифаларининг самарали бажарилиши билан боғлиқ кўплаб муаммоларнинг ечимини топишга имконият яратади.

Бутунга қадар Ўзбекистон ҳудудларининг ўзига хос хусусиятлари ҳисобга олинган ҳолда, маҳаллий вакиллик органларида доимий комиссиялар тўла шакллантирилган. Лекин уларнинг ўз ваколатларига доир масалаларни кўриб чиқиши, фуқароларнинг ушбу жараёндаги иштироки, депутатлар масъулияти ва жавобгарлиги Кенгашлар «Иш тартиби» ва «Доимий комиссиялар тўғрисида»ги низомларда аниқ белгиланмагани маҳаллий ҳокимият органлари ишида жиддий камчиликларни келтириб чиқармоқда. Депутатларнинг ижро органлари устидан назорати ҳамда қонунларни бажаришдаги нуқсонлар¹ Президент Ислам Каримов томонидан ҳам кўп марта танқид қилинган эди. Ушбу муаммоларни изчил ҳал қилиш доимий комиссиялар фаолиятига бағишланган тадқиқотларнинг

¹ Мисол учун қаринг: Каримов И.А. Қонун ва адолат устуворлиги фаолиятимиз мезони бўлсин. Халқ сўзи 2004 йил 2 июн, Уша муаллиф. Эл – юртга ҳалол, виждонан лизмат қилиш ҳар бир раҳбарнинг муқаддас бурчи. Халқ сўзи. 2004 йил 26 май

илмий – назарий ва, айниқса, юксак амалий аҳамиятини белгилаб беради.

Ўзбекистондаги ислоҳотлар динамикаси жамиятдаги ўзгаришларни доимий комиссиялар томонидан оператив равишда илғаб олиш, энг долзарб масалаларни тезкорлик билан кўриб чиқиш, фуқаролар манфаатларини акс эттириш ва жамоатчилик назоратини таъминлаган ҳолда, уларни ўз вақтида ҳал қила олиш салоҳиятини ўстиришни тақозо этмоқда. Бу, ўз навбатида, доимий комиссиялар фаолиятининг ташкилий – ҳуқуқий асосларини мунтазам такомиллаштириб бориш зарурлигини кўрсатади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Ўзбекистон ҳамда хорижий давлатларда маҳаллий вакиллик органлари доимий комиссиялари фаолиятининг ташкилий – ҳуқуқий масалаларига бағишланган қатор монографиялар ва мақолалар чоп этилган. Уларни шартли тарзда икки гуруҳга бўлиш мумкин: комиссиялар фаолиятини комплекс тадқиқ этиш ва айрим жиҳатларини ўрганишга бағишланган илмий ишлар.

Э. Халилов ва А. Тўлаганов каби олимлар ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Котибияти¹ томонидан доимий комиссиялар фаолиятининг ташкилий – ҳуқуқий жиҳатлари махсус таҳлил қилинган. Проф. А.Тўлагановнинг «Давлат ҳокимиятининг вакиллик ва ўзини ўзи бошқариш органларини ташкил этиш» дарслигида доимий комиссиялар фаолиятини ташкил этиш масалалари атрофлича баён этилган. Лекин мазкур ишнинг объекти бўлмагани учун унда доимий комиссиялар фаолиятининг барча томонлари тизимли ёритилмаган². Юридик фанлар доктори Э. Халиловнинг «Ижтимоий ҳаётнинг барча томонларини демократлаштириш жараёнини чуқурлаштиришда ҳокимият вакиллик органларининг ролини ошириш тўғрисида»³ги тадқиқотида, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ва унинг кўмиталари томонидан чиқарилган қўлланмалар ва қарорларда диссертация мавзусига оид қимматли кўрсатмалар ва фикрлар келтирилган. Лекин уларда доимий комиссияларнинг турлари, таркиби ва иш режаларини тузиш, тайёрлов, назорат ва ташкилий функцияларини амалга оширишга

¹ Маҳаллий ҳокимият вакиллик органлари фаолиятининг айрим масалаларига оид қўлланмалар. – Т., 2000 – 48 б.

² Қаранг: Тўлаганов А. Т. Давлат ҳокимиятининг вакиллик ва ўзини ўзи бошқариш органларини ташкил этиш. – Т., 2002. – 196 б.

³ Халилов Э. Ижтимоий ҳаётни демократлаштириш ва эркинлаштириш ҳамда фуқаролик жамиятига босқичма – босқич ўтишда ҳокимият вакиллик органларининг роли. Ижтимоий ҳаётнинг барча томонларини демократлаштириш жараёнини чуқурлаштиришда ҳокимият вакиллик органларининг ролини ошириш тўғрисидаги республика семинар – кенгашининг материаллари. Тошкент, 2000, 2- 13 б.

доир тавсиялар берилган бўлсада, мавжуд муаммолар ва уларнинг ечимлари кўрсатилмаган. Мавзуга оид масалалар собиқ иттифоқ даврида амалга оширилган илмий ишларда анча чуқур таҳлил қилинган¹. Ушбу тадқиқотларнинг тоталитар тузум мафкураси нуқтаи назаридан ишлаб чиқилганлигига қарамай, халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг бугунги фаолиятида ўзини баъзан намоён этаётган ўтмиш таъсирига барҳам бериш учун улардан танқидий фойдаланиш мумкин. Бунда, айниқса, маҳаллий кенгашлар ишчи органларини шакллантириш ҳамда уларнинг фаолиятида сиёсий партиялар ва фуқаролар иштирокини таъминлашда АҚШ, Буюк Британия, Австралия, Дания, Франция, Россия Федерацияси ва бошқа² хорижий давлатлар тажрибасини инобатга олиш, Ўзбекистонда маҳаллий бошқарувни демократлаштириш билан баробар, унинг самарадорлигини янада оширишга хизмат қилади.

Ушбу мавзу билан боғлиқ айрим назарий ва амалий муаммолар ўзбек олимлари А. Азизхўжаев³, С. Султонов⁴, А. Ваҳобов⁵, О. Ҳусанов⁶, Ш. Жалилов⁷, М. Бойдадаев⁸, Р. Сиддиқов⁹, А. Тўлаганов¹⁰, Э. Халилов¹¹, У. Чориёров¹², Ҳ. Одилқориев, Р. Қаюмов ва бошқалар томонидан ўрганилган.

¹ Бянных М. П. Постоянные комиссии сельского хозяйства местных Советов - М. «Юридическая литература», 1970; Бражник В. Е. Постоянные комиссии районного Совета - М. 1962; Ветренко Т. Ориентироваться на постоянные комиссии // «Советы депутатов трудящихся», 1962, № 7, стр. 70-71; Григорян Л. А. Постоянные комиссии местных Советов. М. «Юридическая литература», 1970; Кутафин О. Е. Постоянные комиссии местных Советов по делам молодежи - М. «Юридическая литература», 1974; Малков В. А. Постоянные комиссии народного образования местных Советов - М. «Юридическая литература», 1970; Спирина Э. В. Постоянные комиссии местных Советов депутатов трудящихся в современный период. Автореф. дис. канд. юрид. наук - М., 1966. - 22 с. в 2 ч.

² Мисол учун қаранг: www.cairns.qld.gov.au/council/boardroom/index.html, www.london.gov.uk/assembly/scrutiny/index.jsp, www.armadale.wa.gov.au/government/council/meetings.html, <http://www.udite.org/UTE/local/danamarca.htm>, www.er-ile-de-france.fr/?vtsid=1, <http://www.er-ile-de-france.fr/?vtsid=1>; http://www.vladcity.ru/DUMA/reshen_2001/duma2001-001att.htm, http://www.rubinsk.ru/admin/sam_kom.htm#kom_soc.

³ Азизхўжаев А. А. Проблемы правоохранительной деятельности местных Советов - Т.: «Ўзбекистон», 1990, - 139 б. Ўша муаллиф. Демократия - халқ ҳокимияти демократ. - Т., 1996;

⁴ Султонов С. А. Ўзбекистон Республикаси давлат вакиллик органлари ва фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш асосларини ўрганувчиларга услубий қўлланма. - Т.: Чулпон, 1996. 34 - б.

⁵ Ваҳобов А. Давлат ҳокимиятининг маҳаллий бошқарув ва ўзини ўзи бошқариш органлари // Ўзбекистон Республикаси мустақил давлат. - Т.: Адолат, 1996. - 145 б.

⁶ Ҳусанов О. Т. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва маҳаллий давлат ҳокимияти асослари. ҳуқуқий, ташкилий масалалар ва муаммолар: юрид. фанлари доктори дис. - Т., 1995. Ўша муаллиф. Мустақиллик ва маҳаллий ҳокимият. - Т.: Шарк, 1996. 62-б. Ўша муаллиф. Давлат ҳокимиятини вакиллик ва ўзини ўзи бошқариш органларининг фаолиятини ташкил этиш. - Т.: Университет, 1996. 130 - б.

⁷ Жалилов Ш. И. Давлат ҳокимияти маҳаллий органлари ислохоти тажриба ва муаммолар. - Т., 1994. - 192 б.;

⁸ Бойдадаев М. Давлат ҳокимияти ҳамда бошқарув органлари вазифаларининг ривожланиш шакли ва услублари. - Т.: ТДЮИ, 2003, 64 - б.;

⁹ Сиддиқов Р. Р. Местные органы власти и местное самоуправление. теоретические и организационно-правовые проблемы. Авторефер. дис..... д-ра юрид. наук - М., 1993 - 37 с.

¹⁰ Тўлаганов А. Давлат ҳокимиятининг вакиллик ва ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини ташкил этиш: Дарслик. - Т.: ТДЮИ, 2002 - 196 б.

¹¹ Халилов Э. Ҳ. Халқ сайлаган депутат - халқ дарди билан яшашга масъул. // Жамият ва бошқарув № 2, 2000, 10 - 11 б.

¹² Чориёров У. Бошқарув органлари ташкил этилиши ва фаолиятининг демократик қондалари // Демократик давлат сари. - Т., 1993.

Проф. А.А.Азизхўжаевнинг «Проблемы правоохранительной деятельности местных Советов» асарыда халқ депутатлари Кенгашларининг қонунийлик, ҳуқуқ – тартибот ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлашга доир фаолиятининг ташкилий – ҳуқуқий жиҳатлари тадқиқ этилган. Ушбу масала бўйича шуғуланувчи доимий комиссиялар ишини ташкил қилиш, уларнинг ваколатларини амалга ошириш муаммолари атрофида ёритилган¹. Проф. О. Хусановнинг «Мустақиллик ва маҳаллий ҳокимият» номи монографияси маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятининг ташкилий – ҳуқуқий масалалари тадқиқотида бағишланган йирик илмий ишдир. Унда Ўзбекистонда маҳаллий ҳокимият органлари тизимининг такомиллашуви, вакиллик ва ижроия органларининг муносабатлари, уларни қонунийлик, ҳуқуқ – тартибот ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳудудларни иқтисодий, ижтимоий ва маданий ривожлантириш, бюджетни шакллантириш ва ижро этиш, атроф муҳитни ҳимоя қилиш, қонун ва бошқа норматив ҳужжатларни амалга оширишга доир конституциявий вазифаларини бажаришнинг ташкилий – ҳуқуқий жиҳатларини ёритишга бағишланган бўлса ҳам, Кенгашлар доимий комиссияларининг фаолияти таҳлил қилинмаган.

Шунингдек, Э. Кандева², Э. Битиль³, Р. Кунце⁴, И. Мунтяну⁵, Ю. Казанчев⁶, Е. Шутрина⁷, В. Ясюнас⁸, А. Никитина⁹, В. Игнатов¹⁰, Т. Верхейн¹¹, А.Лазар¹² асарларида чет мамлакатлардаги маҳаллий Кенгашлар, уларнинг доимий

¹ Муаллифнинг қонунийлик, ҳуқуқ – тартибот ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш комиссиясининг Кенгаш қарори лойиҳасига ҳулоса бериши, доимий комиссия масъулиятини таъминлаш, доимий комиссиялар текшируви натижаларини ижро органида муҳокама қилишга доир ва бошқа тақлифлари бугунги кунда ҳам ўзининг амалий аҳамиятини тўлиқ сақлаб қолган (буна асар, 117 – 122 б.).

² Kandeve Emilia. Stabilization of Local Governments.. Budapest. 2000.

³ Битиль Д. Местные органы власти во Франции. - М. "Интрагэк - Р", 1996. -151 с.

⁴ Местное самоуправление в Германии (на примере земли Баден-Вюртемберг). Перевод с немецкого Рихара Кунце. Положение об общинах земли Баден-Вюртемберг. 19 выпуск. издательство В. Кольхаммер, Штутгарт. Кельн. - М.: ДЕ - ЮРЕ. 1996. с. 106-107.

⁵ Разработка новых правил игры в старых условиях/под ред. И. Мунтяну, В. Попа. - Будапешт. LGI & PSR. 2001. - 822 с.

⁶ Казанчев Ю.Д., Писарев А.Н. Муниципальное право: Учеб. - М.: Новый Юрист, 1998. - 288 с.

⁷ Шутрина Ф.С. Муниципальное право. Учебник. - М.: Дело, 1999. - 496 с.

⁸ Ясюнас В.А. Местное самоуправление. Комментарий. Разъяснения. - М.: "Ось-89", 1997. - 176

⁹ Государственное и муниципальное управление в сфере окружающей среды. Учебное пособие для системы профессиональной переподготовки и повышения квалификации государственных и муниципальных служащих, руководителей и специалистов промышленных предприятий и организаций./ Под общ. ред. проф. Никитина А. Т., проф. МНЭПУ Степанова С. А. - М.: Издательство МНЭПУ, 2001. -644 с.

¹⁰ Игнатов В.Г., Буггов В.И. Зарубежный опыт местного самоуправления российская практика: Учебное пособие. - Москва - Ростов: "МарТ", 1999 - 224 с.

¹¹ Мисол учун қаранг: Политико-административные отношения: кто стоит у власти?/под ред. Т. Верхейна - М. Права человека, 2001, с. 324.

¹² Lazar A., Pellerin F., Quere M. L'organisation administrative du Royaume-Uni. - Londres. ENA, 1998. p. 20.

комиссиялари фаолияти билан боғлиқ айрим назарий ва амалий муаммолар тадқиқ этилган. Ушбу мамлакатларнинг тажрибаси тоталитар тузумдан демократик жамиятга ўтиш йўлидан бораётган Ўзбекистон учун ҳаётий аҳамиятга эга.

Ушбу ва бошқа муаллифларнинг асарларида демократик ислохотлар динамикасида Ўзбекистонда маҳаллий Кенгашлар доимий комиссиялари фаолиятини оптималлаштириш муаммолари ўрганилмаган бўлсада, уларда келтирилган фикр — мулоҳазалар диссертацияда белгиланган муаммоларни тадқиқ этишга ёрдам беради. Ушбу ҳолатни инобатга олиб, диссертацион ишда халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг ҳуқуқий мақоми ҳамда улар фаолиятининг ташкилий — ҳуқуқий жиҳатларини республикада демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини шакллантиришга мослигини ўрганишга ҳаракат қилинди.

Тадқиқотнинг мақсади халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг мақоми ҳамда фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ муаммоларни яхлит тарзда ўрганиш, доимий комиссиялар фаолиятини тартибга солувчи норматив — ҳуқуқий ҳужжатларга зарур изоҳлар бериш, уларни демократик ислохотларнинг мақсад ва талабларига мувофиқлиги даражасини аниқлаш ва такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиқишдир.

Тадқиқотнинг вазифалари қуйидагилардан иборат:

— ривожланган демократик давлатлар тажрибасини инобатга олган ҳолда, Ўзбекистонда халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари фаолиятининг ташкилий — ҳуқуқий масалаларини тадқиқ этиш;

— халқ депутатлари Кенгашлари фаолиятини ташкил этишда доимий комиссияларнинг ўрни ва аҳамиятини ёритиш;

— доимий комиссиялар ишини йўналтириш, мувофиқлаштириш ва уларга методик ёрдам кўрсатишни такомиллаштиришга оид тавсиялар ишлаб чиқиш;

— доимий комиссияларнинг масъулиятини кучайтириш;

— доимий комиссиялар турларини белгилаш ва уларнинг таркибини шакллантириш тартибини такомиллаштириш масалаларини ўрганиш;

— халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари фаолиятида кенг омма ишгиросикини таъминлаш масалаларини тадқиқ қилиш;

— халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари функциялари, вазифалари, ваколатлари, ҳуқуқлари ва

мажбуриятларини белгилашга қаратилган илмий ва амалий хулосаларни шакллантириш;

— халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари ваколатлари, уларни амалга оширишнинг шакл ва услубларини таҳлил қилиш;

— халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг нодавлат нотижорат ташкилотлар, давлат ҳокимият органлари билан муносабатларини тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмларини ўрганиш ва бошқалар.

Диссертациянинг объектини халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг фаолияти билан боғлиқ ижтимоий жараёнлар ва муносабатлар ташкил қилади.

Диссертациянинг предмети халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг ҳуқуқий мақоми ҳамда улар фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ масалалардан иборат.

Тадқиқотнинг методологик ва илмий-назарий асосларини Ўзбекистон Республикасининг Президенти И.А.Каримовнинг фуқаролик жамияти ва демократик ҳуқуқий давлат қуриш, умулман, давлат ҳокимияти, ва хусусан, маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятини ташкил этишга оид фундаментал кўрсатмалари, таклифлари, фармонлари ва фармойишлари ташкил қилади.

Тадқиқотда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, "Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида"ги қонуни, амалдаги бошқа қонунлари, қонун ости ҳужжатлари, халқ депутатлари Кенгашларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг аклари, халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормаларига асосланилди.

А.А. Азизхўжаев¹, С.А. Султонов², Ҳ.Б. Бобоев³, З.Исломов, О.Т. Ҳусанов⁴, М.Бойдадаев⁵, Х.Одилқориев⁶, Ч.Вильсон⁷, В.Е.

¹ Азизхўжаев А. Давлатчилик ва маънавият. — Т.: Шарқ, 1997. — 112 б.

² Султонов С. Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимияти органлари: вужудга келиши ва тараққиётининг асосий босқичлари (1917–1937 йиллар): юрид. фанлари доктори дис. — Т., 1995.

³ Бобоев Ҳ., Норматов К. Миллий давлатчилик ҳақида. — Т.: Ёзувчи, 1999. — 48 б.; ўша муаллифлар. Куч—қудрат адолатда. Ғ.Амир Темурнинг сиёсий қарашлари ва ҳозирги давр. — Т.: Чулпон, 2001. — 136 б.; Бобоев Ҳ., Қаҳҳоров А. Демократик конституциянинг ижтимоий—ҳуқуқий қирралари. — Т.: Ўзбекистон, 2000. 80 б.

⁴ Ҳусанов О. Ўзбекистон Республикасида давлат органлари. — Т., 1996.

⁵ Бойдадаев М. Фуқаролик жамияти ва давлат бошқарувиининг долазарб муаммолари. — Т.: ТДЮИ, 2003. 52—б.

⁶ Одилқориев Х. Конституция ва фуқаролик жамияти. — Т.: Шарқ, 2002. — 320 б.

⁷ Charles H Wilson: Essays on Local Government. — Basil Blackwell 1948. 117 p.

Чиркин¹, В.А. Кобзаненко², Алексис де Токвиль³, Ж. Локк⁴, П. Сквээр, М. Линдсей, К. Кавингтон⁵, Т. Жефферсон⁶, Б. Аккерман⁷, Б. Манин⁸ каби конституциявий ҳамда муниципал ҳуқуқ муаммоларини тадқиқ қилган бошқа олимларнинг асарлари демократик ҳуқуқий давлатда маҳаллий бошқарувни ташкил этишнинг асосий принциплари, нормалари ҳамда институтларини таҳлил қилишга бағишланганлиги боис, улар тадқиқотнинг назарий асосларини белгилашда фойдали манбалар вазифасини ўтади.

Диссертацион тадқиқот олдига қўйилган вазифани бажариш жараёнида фандаги тарихийлик, тизимлилик, киёсий – ҳуқуқий, расмий – мантиқий, моделлаштириш, дедукция, индукция, верификация, функционал тадқиқ қилиш, статистик ва махсус билишнинг бошқа усулларидан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги ва ҳимояга қўйилган қондалар. Диссертацияда халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари фаолиятининг ташкилий – ҳуқуқий, назарий ва амалий жиҳатлари илк марта комплекс тарзда ўрганилган ҳамда илмий мезонлар асосида таҳлил қилинган. Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари тўғрисидаги норматив – ҳуқуқий меъёрларга баҳо берилган, тегишли нормаларни қўллашда учраётган айрим хато ва нуқсонлар аниқланиб, уларни бартараф этиш йўллари кўрсатилган. Шунингдек, халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг низомларни такомиллаштириш ва уларни амалиётда қўллашга бағишланган тавсия ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги ҳимояга қўйилаётган қуйидаги қондаларда ўз ифодасини топади:

- доимий комиссияларнинг халқ депутатлари Кенгашлари вазифаларини бажаришдаги ўрни атрофлича ёритилганлигида;

¹ Чиркин В.Е. Государственное и муниципальное управление: Учебник – М.: Юристъ, 2003. – 320 с.: Этот же автор Государственное управление. Элементарный курс. – М.: Юристъ, 2001. – 320 с.

² Государственное управление: основы теории и организации. Учебник В 2 т. Т. 1 / Под ред. В.А. Кобзаненко. Изд. 2-е, с изм. и доп. – М.: «Статус», 2002. – 366 с.

³ Алексис де Токвиль. Демократия в Америке: пер. с франц./Предисл. Гарольда Дж. Ласки. М.: Изд-во «Весь мир», 2000. – 560 с.

⁴ Locke J. Second Treatise Government Cambridge, 1980. 277 p.

⁵ Squire P., Lindsay J., Covington C., Smith E. Dynamics of Democracy. Brown & Benchmark, 1995. 596 p.

⁶ Jefferson Th. Notes of the state of Virginia. F W. Paden, ed 1955 P. 217.

⁷ Ackerman B. The future of Liberal Revolution. Yale – New Haven – London, 1992. P. 117.

⁸ Manin B. On Legitimacy and Political Deliberation FF Political Theory 1987, №15. Pp 341 – 358

- халқ депутатлари Кенгашларининг доимий комиссияларга раҳбарлигини ташкил этиш ва уларнинг ҳисобдорлигини таъминлашга доир амалий тавсиялар ишлаб чиқилганида;
- доимий комиссиялар турлари ва уларнинг таркибини демократик меъёрлар асосида шакллантиришга оид тавсиялар берилганида;
- халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари вазифаларини амалга ошириш учун ишчи гуруҳларни тузиш тартиби, уларнинг вазифалари ва таркибини белгилаш масалалари ишлаб чиқилганида;
- доимий комиссияларнинг функцияларини самарали амалга оширилиши учун бажарилиши зарур вазифаларнинг белгиланишида;
- қабул қилинаётган қарорлар тўғрисида аҳолини хабардор қилиш, фуқароларнинг бу борадаги фикрини ўрганиш — халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг алоҳида функцияси бўлиши лозимлиги исботлаб берилганида;
- халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари ҳуқуқларини кенгайтириш ҳамда улар томонидан қабул қилинадиган қарорларнинг ижросини таъминлашга оид илмий асосланган тавсиялар берилганида;
- халқ депутатлари Кенгашлари мажлисларини ўтказиш муддатини рационалиги ва уларнинг ваколатини таъминлашга оид амалий чора — тадбирлар таклиф этилганида;
- оммавий ахборот воситалари ва жамоатчилик билан алоқалар буйича доимий комиссияни ташкил этиш зарурлиги асослаб берилганида.

Тадқиқотнинг илмий ва амалий аҳамияти чиқарилган хулосалар ҳамда баён этилган қондаларнинг халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари, депутатлар фаолиятини ташкил этишнинг илмий асослаб берилганлиги ҳамда улардан услубий қўлланма сифатида фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади. Жойлардаги ҳаётий муаммоларнинг назардан четда қолаётганлиги, стратегик ислоҳотларнинг дастурлари ва қонун ҳужжатлари ижросининг сустлиги ҳудудларнинг ижтимоий — иқтисодий тараққиётини секинлаштирмоқда. Ушбу тадқиқот натижалари маҳаллий ҳокимият органларининг фаолиятини амалга оширишнинг илмий базасини шакллантириш билан баробар, маҳаллий бошқарув самарадорлигини ошириш ва норматив — ҳуқуқий тартибга солишни янада такомиллаштиришга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг татбиқ этилиши ЎЗМУ ҳуқуқшунослик факультетида ўқитиладиган "Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи" ва «Муниципал ҳуқуқ» фанларининг ўқув дастурлари ва қўлланмаларига киритилганлиги, маҳаллий ҳокимият органлари ишини ташкил этиш муаммолари билан боғлиқ илмий изланишларда («1.3. Ўзбекистонда давлат қурилишини эркинлаштиришнинг – фуқаролик жамиятига ўтишдаги ўрни (ташқирий – ҳуқуқий масалалари ва муаммолари)» мавзусидаги илмий – техник дастур ва бошқаларда) ҳамда тегишли норматив – ҳуқуқий ҳужжатларни (халқ депутатлари кенгашларининг доимий комиссиялари туғрисидаги низоми ва бошқалар) ишлаб чиқишда фойдаланилаётганлигида намоён бўлади.

Тадқиқот натижаларининг синондан ўтганлиги. Тадқиқот натижалари қатор анжуманларда, жумладан, "Акциядорлик жамиятлари ва акциядорлаштиришга оид қонунчиликни такомиллаштириш муаммолари" (2002 йил, январ), "Ўзбекистон Республикасида сиёсий партияларнинг парламент ислоҳотларидаги роли" (2002 йил, апрел), Давлат бошқарувини такомиллаштириш ва Ўзбекистонда давлат хизмати ислоҳотига кўмаклашиш ТАСИС дастури (2002 йил, май), "Кучли демократик жамият: эркинлаштириш муаммолари" (2002 йил, май), "Конституция ва фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг долзарб муаммолари" (2002 йил, ноябр), «Ёшлар муаммолари ва уларнинг ечими: ҳолат ва истиқбол (2003 йил, декабр), «Ўзбекистон Республикасида демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуриш масалалари» (2003 йил, декабр), «Экология қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари» (2004 йил, 31 март), «Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини шакллантириш: муаммолар ва ечимлар» (2004 йил, 19 май) конференцияларида эълон қилинган. Шунингдек, диссертация иши 2003 йил 6 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясининг тегишли ихтисослашган кенгаши, 2004 йил 6 январда Тошкет Давлат юридик институтининг «Давлат ҳуқуқи ва бошқарув» ва 2004 йил 5 февралда Тошкент Давлат иқтисодийт университетининг ҳуқуқшунослик кафедралари қошидаги илмий – назарий семинарларда атрофлича муҳокама этилиб, ҳимояга тавсия этилган.

Диссертация натижаларининг чоп этилиши. Ишнинг асосий мазмуни муаллифнинг 7 илмий мақоласи, ҳаммуаллифликда ёзилган яна 3 мақола ва 4 ўқув – методик қўлланмаларида эълон қилинган.

Диссертациянинг тузилиши тадқиқотнинг мақсади ҳамда вазифаларига уйғун бўлиб, кириш, олти параграфдан иборат уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан ташкил топган. Биринчи боб икки параграфдан иборат. Унда доимий комиссияларнинг халқ депутатлари Кенгашлари фаолиятини ташкил этишдаги ўрни, уларни шакллантириш, уларнинг турлари ва таркибини белгилаш масалалари ўрганилган. Иккинчи боб ҳам икки параграфдан иборат бўлиб, ушбу бобда доимий комиссияларнинг функцияларини оператив амалга ошириш ва уларнинг ҳуқуқларини кенгайтириш йўллари ёритилган. Икки параграфдан иборат учинчи бобда доимий комиссиялар ишининг шакл ва услубларини такомиллаштириш масалалари таҳлил қилинган.

II. Диссертациянинг асосий мазмуни

Диссертациянинг **Кириш** қисмида тадқиқот мавзуйининг долзарблиги ва илмий ишланганлиги даражаси, унинг предмети, объекти, мақсади, вазифалари, янгилиги ҳамда ҳимояга олиб чиқиладиган қойдаларнинг амалий ва назарий аҳамияти ёритилган.

Биринчи боб – **«Халқ депутатлари Кенгашларининг ташкилий–ҳуқуқий табиати»** – икки параграфдан иборат. Унда доимий комиссияларнинг ташкилий–ҳуқуқий табиати, яъни уларнинг Кенгаш фаолиятидаги ўрни таҳлил этилган. Доимий комиссияларнинг ҳуқуқий мақоми, уларга Кенгашнинг раҳбарлиги, комиссияларни шакллантириш, уларнинг ички тузилишига оид амалий хулоса ва таклифлар берилган.

«Доимий комиссиялар – халқ депутатлари Кенгашларининг ишчи органи» деб номланган биринчи параграфда Кенгашларнинг маҳаллий бошқарув ва стратегик ислохотларнинг амалга оширилишидаги роли, уларнинг кенг камровли вазифаларини бажаришда доимий комиссияларнинг ўрни кўриб чиқилган.

Маҳаллий вакилик органлари демократик нормаларни таъминлашнинг кафолати эканлиги уларнинг фаолиятини самарали ташкил этишнинг юксак аҳамиятини кўрсатади. Кенгаш ваколатларининг амалий ижроси унинг депутатлари, сиёсий ва, айниқса, доимий ишчи гуруҳларига бевосита боғлиқ. Уларнинг масъулиятли ваколатларининг доимий комиссиялар орқали мунтазам бажарилиши хорижий давлатлар тажрибасидан

ҳам маълум¹. Проф. А.Тўлагановнинг фикрига кўра, «маҳаллий Кенгашлар иш тажрибасида шундай тартиб ўрнатилган бўлиб, доимий комиссия аъзоларининг иштирокисиз бирон – бир муҳим масала ҳал этилмади»². Ўзбекистон Республикаси «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги қонунининг 19–моддасида доимий комиссияларнинг сессия муҳокамасига киритиладиган масалаларни дастлабки тарзда кўриб чиқиш ва тайёрлаш функцияларини бажаришлари мустақамланган. Лекин жойлардаги кўлаб муаммоларнинг ҳал қилинмаётганлигини ушбу қоидага ҳар доим ҳам амал қилинмаётганлигини кўрсатмоқда. Демак, кенгашларнинг Иш тартиблари ва доимий комиссиялари тўғрисидаги низомларда сессия муҳокамасига киритилган масалаларнинг доимий комиссиялар мажлисларида кўриб чиқишлини белгилаш мақсадга мувофиқдир.

Маҳаллий бошқарувнинг айрим тармоқларидаги муаммоларнинг назардан четда қолиши, Кенгаш қарорлари ва бошқа норматив актларнинг тўлиқ амалга ошмаётгани, ижро органлари фаолияти устидан назоратнинг сустлиги доимий комиссияларнинг ўз функцияларини етарли даражада бажара олмаётганликларини кўрсатмоқда. Вужудга келган вазият доимий комиссиялар фаолиятини мунтазам йўналтириш, мувофиқлаштириш, иш натижаларини умумлаштириш, илғор тажрибаларини оммалаштириш ва ўларга амалий ёрдам кўрсатиш, яъни уларга раҳбарлик қилишни долзарб масалага айлантирмоқда.

Доимий комиссияларнинг Кенгаш олдидаги ҳисобдорлиги уларга раҳбарлик қилишнинг муҳим воситаларидан биридир. Чунки улар ҳисоботларининг муҳокамаси ва бунинг натижасида қабул қилинган қарорлар комиссиялар фаолиятидаги камчиликларни аниқлаш ва бартараф этиш имконини беради. Лекин ҳалқ депутатлари Кенгашларининг Иш тартиби ҳамда доимий комиссиялари тўғрисидаги низомларида комиссияларнинг Кенгаш олдидаги ҳисобдорлиги мустақамланган бўлса ҳам, ҳисобот бериш тартиби ва муддати аниқ белгиланмаган. Бу эса, мазкур ҳисоботлар муҳокамасини узоқ муддатларга чўзилиб кетиши ёки умуман амалга ошмай қолиши, натижада комиссиялар фаолиятининг сустлигига олиб келмоқда. Бизнинг фикримизча, доимий комиссияларнинг нафақат Кенгаш, балки маҳаллий газета ва сайловчилар билан

¹ Игнатов В.Г. Бутов В.И. Зарубежный опыт местного самоуправления и Российская практика. Учебное пособие. Москва-Ростов. 1999. с. 29

² Тўлаганов А.Т. Давлат ҳокимиятининг вакиллик ва ўзини ўзи бошқариш органларини ташкил этиш. – Т., 2002. 135 – 6.

бўладиган учрашувларда аҳоли олдида йилига бир марта ҳисобот бериш амалиётини шакллантириш кутилган самарага эришиш имконини беради.

Кенгашларнинг доимий комиссияларга раҳбарлиги, асосан, сессиялар пайтида амалга оширилади. Сессиялар оралиғида эса, уларга ҳоким ва унинг ижро маҳкамаси ташкилий ва кадрлар масалалари гуруҳи раҳбарлик қилади. Ваҳоланки, норматив актларга кўра, ҳоким ижроия маҳкамаси доимий комиссиялар фаолиятини ташкилий, техник, услубий таъминлашни амалга ошириши лозим. Олий Мажлис Котибияти Назорат – ахборот бўлимининг доимий комиссиялар иш тажрибасининг ўрганиши, умумлаштириши ва илғор тажрибани тарғиб қилишга доир фаолияти кўзланган мақсадга эришиш имконини бермайди¹. Доимий комиссияларга мунтазам раҳбарлик қилиш ўз ечимини топиши лозим бўлган муҳим масалалардан биридир. Бу борада ривожланган давлатлар тажрибаси ва амалга оширилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, доимий комиссиялар ишига Кенгаш ваколат муддатига махсус сайланадиган ва жамоатчилик асосида ишлайдиган Кенгаш котиби ёки тегишли ваколатларга эга Кенгаш президиумининг раҳбарлик қилиши мантиқий.

Иккинчи параграф «**Доимий комиссияларни шакллантириш тартиби, уларнинг турлари ва таркиби**» деб номланган бўлиб, унда доимий комиссияларни шакллантириш тартиби, уларнинг турлари ва таркибига қўйиладиган талаблар таҳлил этилган. Доимий комиссияларнинг Кенгаш ишини самарали амалга оширишдаги ўрни уларнинг тизими ва малакали таркибига боғлиқ.

Доимий комиссияларнинг турлари ва сонини аниқлаш Кенгашлар фаолиятининг барча йўналишларини белгилаш билан боғлиқ бўлгани учун уларнинг мутлақ ваколати ҳисобланади. Лекин амалда тузилиши керак бўлган доимий комиссиялар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан кўрсатилган. Бу ижобий ҳолат, ammo ҳар бир комиссиянинг қандай масалалар билан шуғулланишини белгилаш депутат – аъзоларнинг жойлардаги муаммоларни ўрганиш ва ҳал қилишга бўлган ташаббусини сусайтириши мумкин. Доимий комиссиялар кенгаш олдида турган маълум соҳадаги долзарб масалаларни ҳал қилиши лозим. Хорижий давлатлар, мисол учун Данияда, бошқарув самарадорлиги ва шаффофлигини таъминлаш учун фақатгина молия ва бюджет масалалари бўйича доимий комиссиянинг алоҳида бўлиши кўрсатилган бўлиб, уларнинг

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Котибияти тўғрисида Низом. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. 2000, 4 – сон. 130 – модда.

турлари ва сонини белгилашга доир бошқа талаблар мавжуд эмас¹. Шунинг учун кенгашлар ўз доимий комиссияларининг турлари ва вазифаларини мустақил белгилаши лозим.

Доимий комиссиялар турлари ва таркибини ҳоким белгилаётгани, кейинчалик сессияда айнан шу рўйхатнинг ўзи тасдиқланаётгани депутатларнинг профессионал мақсадларини рўёбга чиқариш имкониятларини анча чекламоқда. Агарда ҳоким, Кенгашнинг раиси сифатида, Кенгаш олдида турган масалалардан келиб чиқиб, доимий комиссиялар рўйхати ва уларнинг вазифаларини тахминан белгилаб, сессияда маълум қилса, депутатлар доимий комиссиялар рўйхати ва уларнинг вазифаларини муҳокама қилиб, қайси бирининг таркибида фаолият кўрсатишларига доир таклифларини бера оладилар. Бунда депутатлар ўзларининг сайлов олди режалари ҳамда партиялари олдида турган мақсадлардан келиб чиққан ҳолда, комиссиялар турлари, уларнинг вазифалари ҳамда қайси бирининг таркибида фаолият кўрсатишларига доир ўз фикрларини билдириш имконига эга бўладилар.

Доимий комиссиялар вазифаларининг кенглиги, уларнинг таркибига турли ихтисосликка эга бўлган депутатлар сайланишидан қатъи назар, маълум масалалар бўйича мутахассисларни қўшимча жалб қилиш заруратини келтириб чиқаради. Чет давлатлар тажрибаси маслаҳат олиш учун мутахассислар ва фаолларга мурожаат қилгандан кўра, уларни комиссиялар таркибида тузиладиган ишчи гуруҳларга жалб қилиш самаралироқ натижалар беришини тасдиқлайди². Ўзбекистонда доимий комиссиялар таркибида ишчи гуруҳлар тузиш³ зарурлиги такрор ва такрор таъкидланган бўлса ҳам, ишчи тузилмалар ва уларнинг фаолиятини ташкил қилиш доимий комиссиялар тўғрисидаги низомларда тартибга солинмаган.

Иккинчи боб — “Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг функциялари ва улар ижросининг тақомиллашуви” — икки параграфдан иборат. Унда доимий комиссияларнинг функцияларини самарали амалга ошириш ва уларнинг ҳуқуқларини кенгайтириш чора—тадбирлари таҳлил этилган. Ўзбекистонда демократик ислоҳотларни мунтазам чуқурлаштириб бориш, фуқаролар манфаатларини тўлароқ рўёбга чиқариш масалаларидан келиб чиққан ҳолда, доимий

¹ Организация центральной и местной власти в Дании http://www.promieta.ru/msgr/doc/19_04.htm

² Местное самоуправление в Германии (на примере земли Баден-Вюртемберг). Перевод с немецкого Рихард Кунце. Положение об общинах земли Баден-Вюртемберг. 19 выпуск. издательство В. Кольхаймер. Штутгарт Кельн - М.: “ДЕ - ЮРЕ”, 1996, с 106-107

³ Қаранг Хаалилов Э Халқ сайлаган депутат — халқ дарди билан яшашга масъул. // «Жамият ва бошқаруви», 2000 № 2. 10 — 6.

комиссияларнинг янги — оммалаштириш функциясини амалга оширишнинг аҳамияти ва зарурати асослаб берилган. Шунингдек, доимий комиссиялар қарорларининг ижросини таъминлашга доир қатор амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

“Доимий комиссияларнинг функциялари ва уларни амалга ошириш масалалари” номли биринчи параграфда доимий комиссияларнинг функциялари ва вазифаларини самарали бажариш ҳамда такомиллаштириш масалалари амалдаги норматив ҳужжатлар таҳлили асосида ёритилган.

Доимий комиссиялар турли соҳаларда фаол йат юргизсалар — да, улар ҳақидаги низомларда атиги учта вазифа белгиланган, холос. Амалиёт комиссияларнинг Ўзбекистон Республикаси “Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида”ги қонунининг 19— моддасида белгиланган тайёрлов, ташкилий ва назорат фаолиятини олиб боришларини тасдиқлайди. Бироқ уларни вазифалар эмас, балки «функциялар» деб аташ мантиқан тўғрироқ бўлар эди. Чунки доимий комиссиялар ушбу функцияларини самарали амалга ошириш учун ўз фаолият соҳаларида турли вазифаларни бажарадилар. Шунинг учун ҳар бир доимий комиссиянинг вазифалари низомларда ёки бошқа меъерий ҳужжатларда белгиланса, давлат қурилиши ва иқтисодиётнинг барча тармоқларини янада жадалроқ ривожланишига хизмат қилади.

Демократик ислохотларни чуқурлаштириш вазифалари доимий комиссиялар томонидан аҳолини маҳаллий бошқарувга жалб қилишнинг шакл ва усулларини такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Доимий комиссиялар фаолиятининг ошқоралиги ва депутатларнинг аҳоли эҳтиёжларини ўрганиш ҳамда қабул қилинаётган қарорларда акс эттириши, бу жараенга фуқароларни жалб қилиш қонунчиликда мустаҳкамланган бўлса — да, амалдаги аҳвол бу фаолиятни комиссияларнинг алоҳида функцияси сифатида белгиланиши тақозо этмоқда. Бу функцияни “оммалаштириш”, яъни доимий комиссияларнинг маълум масалани кўриб чиқишдан аввал, уни ҳал қилиш йўллари ҳақида аҳолини хабардор қилиш ва жамоатчилик фикрини ўрганиш асосида қарор қабул қилиш деб белгиланса, ижобий натижа бериши мумкин. Шунинг учун деярли барча давлатларнинг муниципал кенгашларидаги доимий комиссиялар ўз фаолияти тўғрисида аҳолини хабардор қилишга мажбур¹. Чунки аҳолини маҳаллий бошқарувдаги иштироки демократик нормаларни

¹ Мисол учун қаранг: Типовое положение о Постоянных комиссиях городской Думы города Ижевска Утверждено решением Городской думы города Ижевска от 16 ноября 1994 г., № 57 <http://izh.ru/duma/rd/duma/1/1994/nov/rd57.htm>

таъминлаш билан баробар, бошқарув самарадорлигини оширишга ҳам хизмат қилади.

Чет давлатлар, хусусан, Украина қонунчилигида доимий комиссиялар тайёрлов фаолиятидаги бажаришлари лозим бўлган вазифалари анча тулиқ белгиланган. Ушбу давлатнинг «Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуни 47-моддасининг 4-бандида доимий комиссияларнинг Кенгаш топшириғи ёки ўз ташаббусларига кўра, ижтимоий – иқтисодий ва маданий ривожланиш дастурлари, маҳаллий бюджет лойиҳалари, уларнинг бажарилиши тўғрисидаги ҳисоботларни дастлабки тарзда кўриб чиқиш, тегишли соҳалар ҳолати ва ривожланиши тўғрисидаги масалаларни ўрганиш, улар бўйича таклифлар ишлаб чиқиб, Кенгашга тақдим қилиш, ушбу масалалар юзасидан Кенгаш қарори лойиҳасини тайёрлаш белгиланган. Доимий комиссияларнинг ташкилий ва нозорат фаолияти ҳам бажарилиши лозим бўлган вазифаларни улар тўғрисидаги низомларда мустаҳкамлаш даркорлигини кўрсатмоқда.

“Доимий комиссиялар ҳуқуқларини кенгайтириш ва уларнинг қарорлари ижросини таъминлаш масалалари” деб номланган иккинчи параграфда доимий комиссиялар ҳуқуқларини кенгайтириш, уларнинг қарорлари ижросини таъминлаш чоралари ўрганилган.

Комиссиялар функцияларини самарали бажариш йўлларидан бири – уларга муайян ҳуқуқлар бериш билан боғлиқ. Чунки доимий комиссияларнинг ҳуқуқлари уларнинг вазифаларини бажариш учун зарур имкониятларни яратади. Ўзбекистонда вилоят, туман ва шаҳар кенгашларининг доимий комиссиялар тўғрисидаги норматив ҳужжатларида белгиланган ҳуқуқлар уларнинг вазифаларини самарали бажариш учун етарли эмаслигини кўрсатмоқда. Мисол учун, айрим ҳудудларнинг қатор тармоқларидаги муаммолар, уларни ҳал қилиш борасида ижро органларининг ҳаракатсизлиги доимий комиссияларга муайян ҳуқуқлар бериш заруратга айланмоқда. Таҳлиллар шуни тасдиқлайдики, доимий комиссияларга давлат ва нодавлат ташкилотлари раҳбарларининг ҳисоботларини эшитиш, ҳар бир масалани уларнинг ҳулосаси асосида ҳал қилиш, уларга мажбурий кучга эга бўлган қарорларни қабул қилиш ва бошқа ҳуқуқларни бериш қайд этилган ва бошқа муаммоларни бартараф қилиш имконини беради.

Чет давлатларда комиссияларнинг мажбурий кучга эга бўлган қарор қабул қилиши уларнинг мавқеини анча кучайтирганини кўриш мумкин. Бироқ комиссиялар ҳуқуқларини кенгайтириш

уларни ижро органларининг оператив фаолиятига аралашishi мумкинлигини англамайди. Масалан, Буюк Британияда доимий комиссиялар норматив актларнинг ижросини ташкил этиш ва бошқарув органларининг қонунчиликка зид хатти — ҳаракатларининг олдини олиш учунгина мажбурий кучга эга бўлган қарорлар чиқарадилар. Тадқиқотлар доимий комиссияларнинг ҳуқуқларини кенгайтириш, аввало, уларнинг назорат фаолиятини кучайтиришга хизмат қилишини тасдиқламоқда.

Шунингдек, доимий комиссиялар вазибаларининг самарадорлигини ошириш уларнинг қарорларини ижро қилиш механизмини такомиллаштиришни тақозо қилади. Акс ҳолда, комиссияларнинг фаолияти оддий расмийчиликка айланиб қолади. Доимий комиссия қарорларининг давлат ва жамоат бирлашмалари томонидан кўриб чиқилиши белгиланган бўлса — да, амалдаги низомларда ушбу қарорларнинг ижроси юзасидан тегишли таъсир чоралари мустаҳкамланмаган. Ривожланган давлатлар тажрибаси кўрсатаётганидек, доимий комиссияларнинг оммавий ахборот воситалари орқали танбеҳ билдириши ва юқори турмушчи ташкилотга тақдимнома киритиш ҳуқуқи тегишли ташкилотлар раҳбарларининг масъулиятини оширади.

Учинчи боб — **“Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари фаолиятининг шакл ва услубларини такомиллаштириш масалалари”** — ҳам икки параграфдан иборат. Мазкур бобда доимий комиссиялар фаолиятининг шакл ва услублари тадқиқ этилиб, комиссиялар мажлисларини ўтказиш, маъруза ва қўшимча маърузаларини тайёрлаш, уларнинг ишини режалаштириш, аъзолари ўртасида вазибаларни тақсимлаш, давлат ва нодавлат ташкилотлар билан алоқалар ўрнатиш фаолиятидаги энг долзарб муаммолар, уларни ҳал қилиш йўллари таҳлил этилади.

“Доимий комиссиялар фаолиятининг ташкилий шакллари ва уларни амалга ошириш муаммолари” деб номланган биринчи параграф комиссияларнинг мажлислари, қўшимча ва асосий маърузаларига бағишланган. Уларни ўрнатиш жараёнида баъзи нуқсонларни бартараф қилишга доир амалий тавсиялар берилди.

Доимий комиссиялар фаолиятининг асосий шакли бўлган мажлисларни ўтказиш тартиби ва муддатлари аниқ белгиланган. Лекин доимий комиссия мажлисларининг уч ойда бир марта ўтказилиши тегишли масалаларни ўз вақтида ҳал қилишга ҳалақит бермоқда. Изланишлар шуни кўрсатмоқдаки, халқ депутатлари вилоят Кенгашларининг доимий комиссиялари

тўғрисидаги низомларда «доимий комиссия мажлиси, заруратга қараб, камида икки ойда бир марта ўтказилади», туманларда эса, «... камида ойда бир марта ўтказилади», – деб белгилаш мантикийдир.

Доимий комиссиялар мажлисларининг ваколатли бўлиши белгиланган кворум йиғилишини талаб қилади. Комиссия аъзоларини унинг мажлисларидаги иштироки ва бошқа мажбуриятлари «Депутат ҳуқуқий мақоми тўғрисида»ги қонун ҳамда доимий комиссиялар тўғрисидаги низомларда мустақкамланган¹. Қонунчиликда депутатларни чақириб олиш тартиби белгиланганига қарамай, ушбу мажбуриятларни таъминлаш механизми ҳанузгача ишлаб чиқилмаган. Бу ҳол айрим депутатларни ўз ишига совуққонлик, ҳатто масъулиятсизлик билан қарашига сабаб бўлмоқда. Депутатларнинг белгиланган меъёрларга риоя қилиши устидан назоратни махсус доимий комиссияларнинг амалга ошириши мантикий кўринади. Ушбу фаолиятни оммавий ахборот воситалари, жамоатчилик ва ўзини ўзи бошқариш органлари бўйича комиссиялар амалга оширсалар, депутатлик этикаси нормаларига риоясини таъминлаш орқали жамоатчилик фикрини янада кенгроқ ўрганишга хизмат қилади.

Доимий комиссияларнинг қўшимча маърузалари кўрилатган масаланинг объектив ечимига шароит яратади. Доимий комиссияларнинг сессияга қўйилган масалаларни дастлабки кўриб чиқиш функциялари, айнан уларнинг қўшимча маърузалари воситасида амалга оширилади. Лекин, кўпинча, мансабдор шахсларнинг Кенгаш сессиясида кўрилатган масала бўйича маълумоти тегишли доимий комиссиянинг хулосаси, яъни қўшимча маърузасини эшитмасдан муҳокама қилиниб, қарор қабул қилинаётганига гувоҳ бўлмоқдамиз². Ваҳоланки, мансабдор шахснинг маълумоти еки ҳисоботида тегишли соҳадаги умумий ҳолат, муассаса, ташкилотлар фаолиятига ташкилот раҳбари нуқтаи назаридан қаралса, қўшимча маърузада халқ вакилларидаан иборат доимий комиссиянинг мазкур соҳага доир таҳлилий хулосаси ўз ифодасини топади.

Доимий комиссияларнинг сессиялардаги маърузасида эса, уларнинг ўз ташаббуслари, Кенгаш ёки ҳоким топшириғи билан сессияда кўрилатган масала бўйича тўпланган материаллар

¹ Мисол учун қаранг: Ўзбекистон Республикасининг «Депутат мақоми тўғрисида»ги 6 май 1995 йилдаги қонуни, Халқ депутатлари Тошкент шаҳар, Самарқанд вилояти ва бошқа Кенгашлар доимий комиссияларининг низомлари.

² Мисол учун қаранг: II чақириқ халқ депутатлари Тўрткўл тумани Кенгашининг XII сессиясининг 25 феврал 2003 йилдаги 2/12 – сонли баёни. Халқ депутатлари Тўрткўл тумани Кенгашининг жорий архиви

умумлаштирилади. Бунинг асосида тегишли қарорнинг лойиҳаси тайёрланиб, Кенгашга тақдим этилади. Бу жараёнда тегишли давлат ёки жамоат ташкилотлари, фуқароларнинг манфаатларини инобатта олиш долзарб масалалардан биридир. Доимий комиссияларнинг оммалаштириш функцияси нафақат маъруза, балки кенгаш сессиясида муҳокама қилинаётган барча масалалар, уларни ҳал қилиш режалари, йўллари ва қарор лойиҳаларини аҳолига етказишни назарда тутати. Бу доимий комиссияларнинг иш услубларидан бири сифатида тегишли ташкилотлар, жамоатчилик ва оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликни йўлга қўйишни тақозо этади.

«Доимий комиссияларнинг иш услублари ва уларни такомиллаштириш йўллари» деб номланган иккинчи параграфда доимий комиссияларнинг ўз вазифаларини бажаришда қўллайдиган услублари комплекс равишда таҳлил қилиниб, уларни янада такомиллаштиришга қаратилган таклифлар берилган.

Деярли барча Кенгашларнинг доимий комиссиялари раис, унинг ўринбосари, котиби ва аъзоларидан иборатдир. Комиссия аъзолари ўртасида вазифаларни тақсимлаш уларнинг муҳим иш услубларидан бири ҳисобланади. Комиссия раиси, унинг ўринбосари ва котиби вазифалари доимий комиссиялар тўғрисидаги низомларда белгиланади. Қолган аъзолар ўртасида вазифалар комиссиянинг иш режаси ва раиснинг топшириғи асосида тақсимланади. Халқ депутатлари Наманган вилояти Косонсой Кенгашида ҳар бир доимий комиссия ўз аъзолари ўртасида вазифалар тақсимоти тўғрисида қарор қабул қилиш тажрибаси мавжуд. Бу ижобий ҳолат, чунки комиссия аъзолари вазифаларининг норматив ҳужжатда расмий мустаҳкамланиши уларнинг масъулиятини ошириш ва жавобгарлигини белгилаш имкониятини беради.

Комиссиянинг иш режаси Кенгаш ва юқори давлат органининг муайян тармоқларни ривожлантириш дастурлари ва тартибга солувчи норматив – ҳуқуқий ҳужжатларни рўйбга чиқариш ҳамда тегишли ҳудудга доир долзарб масалаларни ҳал қилишни қамраб олиб, ҳар бир аъзо зиммасига муайян тадбирларни амалга ошириш масъулиятини юклайди. Режалаштиришнинг муҳимлигига қарамай, доимий комиссиялар ҳақидаги низомларда «комиссиялар ўз ишини ўз мажлисларида тасдиқланган режа асосида олиб борадилар», деган умумий ибора билан чекланилган. Одатда, доимий комиссияларнинг режалари бир йилга тузилиб, кўпи билан бешта масалани қамраб олади. Ваҳоланки, Кенгашлар фаолиятида бир соҳанинг ўзиде кўплаб

долзарб масалаларни амалга ошириш режалаштирилади. Бу доимий комиссиялар режаларини расмийлаштириш учун тузилаётганлигини кўрсатади. А.Тўлагановнинг фикрига кўра, доимий комиссиялар Кенгашнинг ваколат даврига истиқболли режалар тузиб, уларни манфаатдор ташкилотлар ва аҳолига маълум қилишлари лозим. Лекин доимий комиссияларнинг режалари Кенгашнинг истиқболли дастурларидан кўчирма эмас, балки уларда белгиланган вазифаларнинг амалий ижросига қаратилган тадбирлар йиғиндиси бўлмоғи лозим. Бу комиссияларнинг қарар ва жорий иш режаларини ишлаб чиқиш зарурлигини кўрсатади.

Доимий комиссияларнинг объектив қарор қабул қилишида текширувларнинг малакали ўтказилиши муҳим ўрин тутди. Текширувларни режалаштириш, энг муҳим масалалар бўйича алоҳида «эслатма» тузиб олиш, тегишли назорат ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилиш кўзланган мақсадга эришишни енгиллаштиради. Ҳамкорлик доимий комиссияларнинг нафақат текширувларини, балки бутун фаолиятини самарали ташкил этишнинг муҳим омилidir. Шунинг учун тегишли давлат ёки нодавлат ташкилотларидан маслаҳат олиш, уларнинг вакиллари муайян масалаларнинг муҳокамасига таклиф қилиш ижобий натижа беради.

III. Хулоса ва таклифлар

Ўзбекистон мустақиллигини мустаҳкамлаш, халқ фаровонлигини ошириш, тинчлик ва хотиржамликни асраш йўлида давлат ва жамият қурилишини ислоҳ қилишга қаратилган бунёдкор ишлар эртанги кунга умид ва ишонч туйғуларини мустаҳкамламоқда. Маҳаллий ҳокимият органлари, хусусан халқ депутатлари Кенгашлари ушбу эзгу мақсадларга эришишда муҳим ўрин тутадилар. Худудларда мавжуд муаммоларнинг таҳлили халқ депутатлари Кенгашлари, уларнинг доимий ишчи органлари фаолиятининг самарасини оширишни тақозо этиб, бу ишни давлат ва жамият қурилишининг муҳим вазифаларидан бирига айлантирмоқда.

Республикада халқ депутатлари Кенгашларининг кенг қамровли ваколатларини ихтисослашган ва мунозаам амалга оширувчи ишчи органлари тузилган. Лекин жойлардаги вазият ва доимий комиссиялар фаолиятининг таҳлили ҳамда ривожланган давлатларнинг мазкур соҳадаги тажрибаси Ўзбекистонда халқ депутатлари кенгашлари доимий комиссияларининг фаолиятини янада такомиллаштириш зарурати борлигини кўрсатмоқда.

Доимий комиссияларнинг қонунчиликда мустаҳкамлаб қўйилган функциялари, вазифалари, ваколатлари, ҳуқуқларини амалга оширишнинг шакл ва услубларини илмий ўрганиш натижасида қуйидаги қатор умумлаштирувчи хулосалар шаклланди:

Биринчи. Кенгаш сессиясига қўйилаётган масалаларнинг тегишли доимий комиссиялар экспертизаси ва хулосаси асосида муҳокама қилиниши Кенгаш ваколатларининг самарали амалга оширилишига хизмат қилади. Ҳозирги кунда сессиялар муҳокамасига киритилаётган масалаларнинг доимий комиссиялар томонидан дастлабки тарзда кўриб чиқиш ва тайёрлаш билан боғлиқ «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 19–моддасида мустаҳкамланган функцияларнинг етарли даражада бажарилмаётгани айрим долзарб муаммоларнинг оператив ҳал қилинмаётгани натижасида фуқаролар манфаатларининг рўёбга чиқмай қолишига сабаб бўлмоқда. Ривожланган давлатларда доимий комиссияларга тегишли вазифаларнинг норматив ҳужжатларда мустаҳкамлаб қўйилгани маҳаллий Кенгашларнинг ваколатлари оператив амалга оширилишга эришилмоқда. Ўзбекистонда ҳам ҳар бир доимий комиссиянинг қонунда қайд этилган функцияларини Кенгашларнинг доимий комиссиялари тўғрисидаги низомларида мустаҳкамлашнинг мақсадга мувофиқлиги намоён бўлмоқда.

Иккинчи. Доимий комиссиялар фаолиятини йўналтириш, мувофиқлаштириш ва уларга амалий ёрдам кўрсатиш, иш натижаларини умумлаштириш ва илғор тажрибаларни оммалаштириш зарурати уларга доимий раҳбарликни таъминлашни тақозо этмоқда. Доимий комиссиялар фаолиятига раҳбарликнинг депутатлар ичидан сайланадиган ва профессионал асосда доимий ишлайдиган Кенгаш котиби томонидан амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир.

Учинчи. Ҳокимнинг халқ депутатлари Кенгашининг раиси сифатида доимий комиссияларни шакллантиришдаги ролини комиссияларнинг руйхати ва улар олдидан турган вазифаларни депутатларга маълум қилиш билан чеклаш қондасини «Доимий комиссиялар тўғрисида»ги низомларда мустаҳкамлаш зарурлиги тобора яққолроқ намоён бўлиб бормоқда. Доимий комиссияларни шакллантириш жараёнидаги ҳоким ва унинг ижро маҳкамаси иштирокининг ҳуқуқий тартибга солинмаганлиги Кенгашларнинг мутлақ ваколатини амалга оширишда муайян қийинчиликлар туедирмоқда.

Тўртинчи. Доимий комиссиялар фаолиятининг асосий йўналишлари бўйича секциялар, уларнинг таркибида эса ишчи

гуруҳларини тузиш уларга берилган ваколатларнинг амалий татбиқига хизмат қилади. Ривожланган давлатлар тажрибаси ҳамда бизнинг изланишларимиз доимий комиссиялар ваколатларининг амалга ошиши нодавлат ноғижорат ташкилотлар ва манфаатдор фуқароларнинг мажлисларида сайланадиган ишчи гуруҳлардан иборат комиссиялар фаолиятининг асосий йўналишлари бўйича секциялар тузишнинг мақсадга мувофиқлигини кўрсатади. Улар доимий комиссиялар ишига мутахассислар ва фаолларни жалб қилиш механизми вазифасини ўтайди, бу эса, ўз навбатида, турли соҳалардаги муаммоларни оператив ҳал қилиш имконини беради.

Бешинчи. Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари фаолиятининг турли соҳаларни қамраб олиши улар вазифаларининг алоҳида белгиланишини тақозо этмоқда. Ҳозир амал қиладиган Кенгаш регламенти ва доимий комиссиялар тўғрисидаги низомларда комиссияларнинг умумий вазифалари белгиланиб, уларнинг ишини ташкил этиш хусусиятлари инobatга олинмаган.

Олтинчи. Доимий комиссияларнинг оммалаштириш функциясини белгилаш депутатнинг Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида мустақамлаб қўйилган аҳолини хабардор қилиш ва унинг эҳтиёжларини ўрганиб, қабул қилинаётган қарорларда акс эттириш мажбуриятларининг амалдаги ижросига хизмат қилади. Доимий комиссиялар оммалаштириш функциясининг ижроси демократик ислоҳотларни чуқурлаштириш ва бошқарув самарадорлигини мунтазам ошириб боришнинг муҳим омилдир.

Еттинчи. Амалдаги норматив ҳужжатларда доимий комиссияларнинг сессия муҳокамасига киритиладиган масалаларни дастлабки тарзда кўриб чиқиш ва тайёрлаш функцияларини бажаришга доир вазифалари аниқ белгиланмаган. Бу ҳол маҳаллий ҳокимият органлари ваколатларининг самарали амалга оширилишига тўсқинлик қилмоқда. Айрим хорижий давлатлар қонунчилигида доимий комиссияларнинг тайёрлаш, ташкилий ва назорат фаолиятларини амалга оширишга доир вазифалари аниқ белгиланган. Ушбу вазифаларнинг доимий комиссиялар тўғрисидаги низомларда белгиланиши Ўзбекистонда ҳам комиссияларнинг барча функцияларини самарали бажариш учун шароит яратади.

Саккизинчи. Доимий комиссияларнинг ташкилий фаолияти қонун ҳужжатларини рўйга чиқариш билан боғлиқдир. Ушбу функцияларни амалга ошириш жараёнида улар қонун ҳужжатлари мазмунини аҳолига тарғиб қилиш билан бир

қаторда, қонуларни омма кучи билан амалга ошириш чора – тадбирларини ҳам кўрадилар. Қонун ҳужжатларининг ҳаётга татбиқ этилишида йўл қўйилаётган камчиликларни ўрганиш ва уларни аҳоли манфаатларидан келиб чиққан ҳолда бартараф қилишга қаратилган таклифлар ишлаб чиқиш, яъни уларнинг қонунчилик ташаббусини қўллаб – қувватлаш вазифаларидан бўлиб қолмоқда.

Тўққизинчи. Тегишли давлат ташкилотларининг доимий комиссияларга мунтазам ҳисобот беришини «Доимий комиссиялар тўғрисида»ги низомларда мустақкамлаш уларнинг назорат фаолиятини кучайтиришнинг амалий йўлларидан биридир. Бундай ҳисоботлар Кенгаш, ҳоким ва юқори турувчи ташкилотлар норматив ҳужжатларини амалга ошириш юзасидан берилиши мақсадга мувофиқдир.

Унинчи. Доимий комиссияларга қонун ҳужжатлари ижросини ташкил қилиш ҳамда давлат ва нодавлат ташкилотларининг қонунга зид ҳужжатларини бекор қилиш бўйича мажбурий кучга эга бўлган қарорлар қабул қилиш ҳуқуқининг берилиши уларнинг фаолияти самарасини оширади. Ривожланган давлатлар тажрибаси доимий комиссиялар қарорларини ижро қилиш муддатини белгилаш ва уларни бажармаган ташкилотларга нисбаган чоралар кўриш комиссияларга юкланган функцияларнинг таъсирчанлигини оширишини кўрсатмоқда.

IV. Диссертациянинг асосий мазмуни ва илмий натижалари муаллифнинг қўйидаги мақолаларида эълон қилинган:

1. Фуқаролик жамияти ва маҳаллий ҳокимият органларини такомиллаштириш масалалари.// «Конституция ва фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг долзарб муаммолари» мавзuidaги конференция материаллари. – Т.: ИИВА, 2002, 131 – 133 б.
2. Маҳаллий бошқарувни такомиллаштириш сари: халқ депутатлари Кенгашларининг доимий комиссиялари.// «Ўзбекистон Республикасида демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуриш масалалари» мавзuidaги конференция материаллари. – Т.: ЎЗМУ, 2003. 26 – 31 б.
3. Ёшлар фаоллигини оширишда халқ депутатлари Кенгашларининг роли.// «Ёшлар муаммолари ва уларнинг ечими: ҳолат ва истиқбол» мавзuidaги конференция материаллари. – Т.: Ёшлар муаммолари институти, 2003. 23 – 26 б.
4. Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари ва уларнинг ишчи гуруҳлари // Ж «Жамият ва бошқарув», 2003 № 4, 81 – 82 б.

5. Сиёсий партиялар ва ижтимоий фаоллик// Ж. «Ҳуқуқ, Право. Law», 2004. № 1, 71 – 72 б.
6. Фуқароларнинг маҳаллий бошқарувдаги иштироки// Ж. «Давлат ва ҳуқуқ», 2004. № 2, 10 – 11 б.
7. Халқ депутатлари Кенгашларининг экология соҳасидаги вазифалари// «Экология қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари» мавзuidaги илмий – амалий конференция. – Т.: ТДҶОИ, 2004. 217 – 220 б.
8. Vom starken zu einer starken Gesellschaft// Wostok. 4/2002. 2–3 б. (Германия, немис тилида, ҳаммуаллифликда);
9. Проблемы совершенствования самоуправления в Республике Узбекистан// «Ижтимоий фикр» ж – ли. 2001. №4, 0,5 б.т. (ҳаммуаллифликда);
10. Ўзбекистон Республикаси Конституциясини ўрганишда Президент Ислон Каримов асарларидан фойдаланиш бўйича услубий қўлланма. – Т.: «Молия» нашриёти, 2002. – 88 б.
11. Нормативно – правовое регулирование деятельности органов самоуправления граждан: проблемы теории и практики// «Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини шакллантириш: муаммолар ва ечимлар» мавзuidaги илмий – амалий конференция материаллари. – Т.: ТДҶОИ, 2004. 52 – 56 б. (ҳаммуаллифликда).
12. Административное право. Курс лекций. – Т.: ЎзМУ, 2001. – 182 б. (ҳаммуаллифликда);
13. Банковское право: курс лекций. – Т.: ЎзМУ, 2001. – 110 б. (ҳаммуаллифликда);
14. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий ҳуқуқи муаммолари: магистрлар учун фан дастури. – Т.: ЎзМУ, 2002. – 36 б. (ҳаммуаллифликда).

**Юридик фанлар номзоди илмий даражасига талабгор
Йўлдошев Азизжон Эргаш ўглининг 12.00.02 – «Давлат ҳуқуқи
ва бошқарув; маъмурий ҳуқуқ; молия ҳуқуқи» ихтисослиги бўйича
«Ўзбекистон Республикаси халқ депутатлари Кенгашлари доимий
комиссиялари: ҳуқуқий мақоми ва фаолиятини ташкил этиш
муаммолари» мавзuidaги диссертациясининг
ҚИСҚАЧА МАЗМУНИ**

Калитли сўзлар: маҳаллий, ҳокимият, орган, депутат, Кенгаш, комиссия, ҳуқуқ, вазифа, бошқарув, низом, режа, услуб, шакл.

Тадқиқот объекти: халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг ҳуқуқий мақоми, уларнинг фаолиятини ташкил этиш билан боғлиқ жараёнлар ҳамда ижтимоий – ҳуқуқий муаммолар.

Ишнинг мақсади: халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг мақоми ҳамда уларнинг фаолиятини тартибга солувчи норматив – ҳуқуқий ҳужжатларни демократик ислоҳотларга мувофиқлигини таҳлил қилиш ва такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот услуби: тарихийлик, тизимлилик, қиёсий – ҳуқуқий, расмий – мантиқий, моделлаштириш, дедукция, индукция, верификация, функционал тадқиқ, статистик ва бошқалар.

Олинган натижалар ва уларнинг янгилиги: Диссертацияда халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари тўғрисидаги норматив – ҳуқуқий меъёрларга баҳо берилиб, уларни қўллашда учраётган айрим камчилик ва нуқсонлар аниқланган ҳамда уларни бартараф этиш йўллари кўрсатилган. "Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари тўғрисида"ги низомларни такомиллаштириш ва уларни амалиётда қўллашга бағишланган тавсия ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Амалий аҳамияти: Ишнинг натижалари, хулоса ҳамда қондалардан халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссиялари, депутатлар фаолиятини ташкил этишда, "Ўзбекистон Республикасида демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти" фанини ўқитишда, маҳаллий ҳокимият органлари ишини ташкил этиш билан боғлиқ илмий тадқиқотларда, тегишли норматив – ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишда қўлланма сифатида фойдаланиш мумкин.

Татбиқ этиш даражаси ва самарадорлиги: Халқ депутатлари Кенгашлари доимий комиссияларининг фаолиятини ташкил этиш юзасидан берилган таклифларнинг "Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи" ва «Муниципал ҳуқуқ» фанлари бўйича тузилган ўқув ва методик қўлланмаларга киритилиши, маҳаллий ҳокимият органлари ишини такомиллаштириш билан боғлиқ қатор илмий мақолаларда эълон қилиниши билан белиланади.

Қўлланиш соҳаси: маҳаллий бошқарув, таълим, илмий тадқиқотлар ҳамда қонунчиликни такомиллаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқий онгини ошириш.

РЕЗЮМЕ

диссертации **Йулдошева Азизжона Эргаш** угли на тему: «**Постоянные комиссии Кенгаша народных депутатов Республики Узбекистан: правовой статус и проблемы организации их деятельности**» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – «**Государственное право и управление; административное право; финансовое право**»

Ключевые слова: местное. управление. власть. орган. депутат, Кенгаш. комиссия. права. обязанности. задачи. положение. план. метод. форма.

Объект исследования: правовой статус постоянных комиссий Кенгаша народных депутатов и социально-правовые проблемы, возникающие в процессе организации их деятельности.

Цель работы: анализ нормативно-правовых актов, регулирующих правовой статус и деятельность постоянных комиссий на их соответствие демократическим реформам и разработка соответствующих рекомендаций.

Метод исследования: исторический, системный, сравнительный, формально-логический, моделирование, дедукция, индукция, верификация, функциональный анализ, статистический и др.

Полученные результаты и их новизна: В диссертации дана оценка нормативно-правовым актам о постоянных комиссиях Кенгаша народных депутатов, выяснены некоторые недостатки, встречающиеся в их применении, показаны пути их устранения, даны рекомендации и предложения по совершенствованию и практическому применению Положения “О постоянных комиссиях Кенгаша народных депутатов”.

Практическая значимость: Результаты исследования, его выводы и положения могут быть использованы в качестве пособий при организации деятельности постоянных комиссий и депутатов, в преподавании предмета “Теория и практика строительства демократического общества в Республике Узбекистан”, в научных исследованиях, посвященных организации деятельности органов государственной власти на местах, в подготовке соответствующих нормативно-правовых актов.

Степень внедрения и практическая эффективность: Определяется внедрением предложений по организации деятельности постоянных комиссий Кенгаша народных депутатов в содержание учебных и методических пособий по предметам “Конституционное право Республики Узбекистан” и «Муниципальное право» а также объявленными рядом статей, посвященных совершенствованию деятельности органов государственной власти на местах.

Область применения: местное управление, образование, научные исследования и совершенствование законодательства, повышение правового сознания граждан.

RESUME

of the Dissertation on "The Permanent Commissions of the Kengash (Council) of the people deputies of the Republic of Uzbekistan: statute and issues of organizing their activity " on specialty 12.00.02 – "Constitutional Law and Administering; Administrative Law; Financial Law" submitted by Yuldoshev Azizjon Ergash o'g'li for the scientific degree Candidate of Law

Key words: local, administering, authority, body, deputy, Kengash (Council), commission, rights, obligations, tasks, provisions, plan, method, type.

The object of research: legal statute of the permanent commissions of Kengash people deputies and legal and social issues, arising in the process of organizing their activity.

The aim of research: To analyze legal acts regulating the legal statute and activity of the permanent commissions in accordance with the democratic reforms.

The method of research: historical, systematic, comparative, formal, logical, modeling, deductive, inductive, verifying, functional analysis, statistical, and etc.

The results of research and their novelty: In the dissertation it was attempted to evaluate legal acts of permanent commissions, define some gains and shortages in applying them, show how to deal with them, provide recommendations and suggestions on how to improve and practically implement the Charter "On permanent commissions of Kengash people deputies".

Practical value of research: The results of this research, its outcomes and provisions could be used as a tutorial in organizing of the activity of the permanent commissions and deputies, in teaching "Theory and practice of building democratic society in the Republic of Uzbekistan", in scientific researches devoted to setting up the activity of local governmental bodies, in drafting certain legal acts.

Degree of inculcate and practical effectivity: Defined by introducing proposals on organizing the activity of permanent commissions of Kengash people deputies to the teaching and methodological tutorials on "Constitutional Law of the Republic of Uzbekistan" and "Municipal Law" and by the number of published scientific articles devoted to the ways of improving of the activity of local governmental bodies.

Sphere of use: local governing, education, scientific researches and improving legislature, developing legal culture of citizens.

Босишга руҳсат этилди 29.06.2004. Ҳажми 2 босма табақ.
Бичими 60x84 1-16. Адади 1/5 нусха. Буюртма 272.
М.Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий Университети
босмахонасида чоп этилди.